

KRONOLOGIJA

1924. rođen u mjestu Preko na otoku Ugljanu.
1936. došao na školovanje u Zagreb.
- 1942–1945. sudjelovao u Narodnooslobodilačkoj borbi na području srednjodalmatinskih otoka i zadarskog zaleđa. Dva puta ranjen.
- 1950–1956. diplomat u Generalnom konzulatu FNRJ u New Yorku.
- 1956–1964. načelnik Odjela za analizu i planiranje u Državnom sekretarijatu za inozemne poslove i specijalni savjetnik državnog sekretara za inozemne poslove.*
- 1965–1969. veleposlanik SFRJ u Indoneziji.
- 1969–1973. specijalni savjetnik državnog/saveznog sekretara za inozemne poslove.

* Službeni naziv jugoslavenskog ministarstva vanjskih poslova od 1953. do 1971. jest *Državni sekretarijat za inozemne poslove*, a od 1971. do raspada zemlje *Savezni sekretarijat za inozemne poslove*. (op. ur.)

- 1973–1977. veleposlanik SFRJ u SR Njemačkoj.
- 1977–1979. podsekretar za političke poslove u Saveznom sekretarijatu za inozemne poslove.
- 1979–1984. veleposlanik SFRJ u Sjedinjenim Američkim Državama.
- 1984–1988. zamjenik saveznog sekretara za inozemne poslove.
- 1988–1991. savezni sekretar za inozemne poslove.
- 1993–1996. specijalni predstavnik Glavnog tajnika Ujedinjenih naroda pri Pokretu nesvrstanih zemalja, New York – Jakarta.
- 2004–2010. posebni savjetnik predsjednika Republike Hrvatske.
- 2010–2014. predsjednik Savjeta predsjednika Republike Hrvatske za vanjsku politiku i međunarodne odnose.
2024. preminuo 1. rujna u rodnom Preku na Ugljanu.

NAPOMENA I ZAHVALA

Ova knjiga plod je mog sedmogodišnjeg druženja, razgovaranja i dopisivanja s Budimirom Lončarom Lekom te tisuća pročitanih stranica iz njegove bogate privatne arhive. U tim razgovorima dotaknuli smo mnogo veći broj tema, ličnosti i povijesnih epizoda nego što ih je, naposljetku, završilo između ovih korica. Otpočetka sam bio zamislio da Lekina sjećanja i promišljanja budu reducirana na nekoliko tema ili tematskih blokova te ličnosti o kojima je posljednji jugoslavenski ministar vanjskih poslova uistinu želio pričati i imao što kazati, i o kojima je govorio s najdubljim razumijevanjem i svojevrsnim entuzijazmom, usprkos godinama.

Rukopis smo dopunjavali i dotjerivali praktički do zadnjeg dana njegova života. Leki je rad na knjizi bio jedan od motiva da do kraja pomno prati svjetska i domaća politička zbivanja, i ne samo politička, te da održava kontakte s ljudima s različitih strana i iz različitih sfera života, uključujući i one vrlo utjecajne.

Nije mi bila ambicija da detaljno obuhvatim ukupnost Lončarova privatnog i javnog života – to je, uostalom, izvanredno učinio povjesničar i publicist Tvrtko Jakovina u svojoj knjizi *Od Preka do vrha svijeta* (2020) – niti da istražim nepoznata ili zatajena mjesta njegove biografije. Opredijelio sam se za to da dugotrajnim prosijavanjem i pažljivim vaganjem dođem do srži jednog svjetonazora i esencije jednog pogleda na prošlost i budućnost, naravno, i na vlastiti život, na svoje odabire, uspjehe, zablude. Nadam se da sam u tome barem donekle uspio, da sam donio one fragmente koji su najvrjedniji i

koji doprinose boljem i širem razumijevanju jednog vremena i jednog istaknutog čovjeka u tom vremenu.

Svoje intervencije sveo sam na najnužnija pojašnjenja i opaske, čija je svrha da posluže jasnoći, da povežu i da mjestimično dodatno kontekstualiziraju Lekino pripovijedanje, uz suzdržavanje od iznošenja svojih ocjena i stavova, bilo o meritumu, bilo o njegovim pogledima na događaje, procese, ljude.

Zahvaljujem Janji Lončar na strpljenju, pomoći i pažnji kojima nas je obasipala tijekom rada na ovoj knjizi.

I. Đ.

Zagreb, u rujnu 2024.

PROSLOV

U stotoj godini svoga života doživio sam da se nad čovječanstvom, vjerojatno ozbiljnije nego ikad prije, ozbiljnije nego u Kubanskoj krizi 1962, nadvije prijetnja nuklearnog rata. Ispunjava me tugom što knjiga o mom životu, životu koji sam proveo u diplomaciji i u stvaranju svijeta u kojem će se sporovi među državama rješavati mirnim putem, započinje prethodnom rečenicom.

Nuklearna opasnost, prije svega, moralni je debakl Vladimira Putina, koji je napadom na Ukrajinu otvorio tu vrstu globalne neizvjesnosti i napetosti, ali to je žalostan i porazan trenutak za cijeli svijet, za ukupnu međunarodnu politiku. Suočenje s mogućnošću opće kataklizme nakon tolikih stoljeća truda, učenja, napretka, razvoja svijesti o temeljnim humanističkim vrijednostima, izgradnje mehanizama za mirno rješavanje međudržavnih nesporazuma, a onda i za kontrolu nuklearnog oružja! Zar je moguće da odjednom sve bude stavljeno na kocku, da opstanak civilizacije bude ulog u jednom političkom sukobu, bez obzira na to što rat u Ukrajini u nekim aspektima uvelike prelazi granice Ukrajine i Rusije?

Odgovor nije ni jednostavan ni jednodimenzionalan kao što se nastoji predstaviti s jedne ili s druge strane. Naravno da Rusiji i Putinu pripada uloga glavnog negativnog faktora u strašnoj eskalaciji, no rat – premda više ili manje neočekivan – nije se dogodio preko noći. Zapad je odgovoran utoliko što, zapravo, nije ni pokušao naći novi strateški pristup Rusiji poslije okončanja Hladnog rata. To što su neke europske države uspostavile dobre trgovinske odnose s Rusijom i što su u

velikim količinama i jeftino kupovale ruske energente – to nije bila osmišljena politika, odnosno to je na neki način bilo izbjegavanje prave politike. Prije bi se moglo reći da se radilo tek o iskorištavanju situacije bez dugoročne vizije i razmišljanja o posljedicama.

Kao da se nije shvaćalo da ekonomsko jačanje vraća Rusiju na svjetsku scenu opet u vidu vojne i obavještajne supersile i da te nove okolnosti zahtijevaju formuliranje novog političkog odnosa prema Moskvi. Prema mom dubokom uvjerenju, taj odnos morao se bazirati na približavanju, na jačanju međusobnog povjerenja i na strateškoj suradnji aktera, mada u to vrijeme akteri nisu bili ni približno ravnopravni u pogledu ekonomske i vojne moći. Rusiji je trebalo pružiti ruku povjerenja i dati joj financijsku pomoć da stane na noge, da se opremi modernijom tehnologijom i da prijeđe u demokraciju. Ništa od toga nije se dogodilo, jer se zapravo nitko nije ni zapitao kakvu bi ulogu Rusija trebala igrati u novom svijetu, a nekakvu ulogu morala je igrati ako ni zbog čega ono zbog nuklearnog arsenala. Bilo je prostora i načina da Zapad – Sjedinjene Države i Sjevernoatlantski savez – na tim osnovama priđu Rusiji, ali nije bilo volje i dalekovidnosti da se odustane od makar latentne konfrontacije i podgrijavanja sumnjičavosti prema Moskvi, konfrontacije i sumnjičavosti kao opravdanja da se izbjegne traženje novih i primjerenijih putova te da se nastavi s uvećavanjem vojnih potencijala i vojne industrije.

Pitanje je, dakako, bi li se s Rusijom moglo uspostaviti dugoročnije partnerstvo, pitanje je bi li se u Moskvi, neovisno o zapadnom pristupu, opet u nekom času razvili velikodržavni apetiti, ali moralo se pokušati iskoračiti iz hladnoratovskih okvira. Umjesto toga, krenulo se u ignoriranje pa i ponižavanje Rusije.

Zapad je jako dobro i jako brzo reagirao kad je pritekao u pomoć Ukrajini i u oružju, i u novcu i u svemu ostalome da se suprotstavi Rusiji. Čini se da to ipak ne može biti trajno rješenje. Zapad, ustvari, kasni ili oklijeva da uloži moralni kapital stečen pomaganjem Ukrajini u traženje rješenja koje bi otvorilo prostor diplomaciji i dovelo do mira ili barem do prekida oružanih neprijateljstava. Znam da to ne zvuči dobro iz perspektive ukrajinske legitimne težnje da u potpunosti oslobodi čitav teritorij svoje zemlje. Normalno je i opravdano da Ukrajinci tu situaciju doživljavaju emotivno i egzistencijalno, ali od međunarodnih političkih aktera imamo pravo očekivati racionalnost, a ne slijepu inerciju u odlukama koje se tiču šire ili najšire slike svijeta. Premda potpuno razumijem Ukrajinu, kao i one koji odbacuju razgovore o miru dok ruska vojska drži pod okupacijom veliki komad Ukrajine, za svijet je dosta porazno da su najusamljeniji oni koji se zalažu za mir i za hitni prestanak ubijanja i uništavanja, oni poput pape Franje.

Ako želimo da se otvori perspektiva Putinova pada i njegove političke eliminacije, to je moguće samo preko ruskog naroda. Potrebno je kompromisom doći do mira jer bez mira nije moguće postići da se Putin suoči sa svojom odgovornošću, i to pred vlastitim građanima. Pokušaju li Amerika i Zapad preko Ukrajine otvoreno postići kolaps Rusije, u što ipak ne vjerujem, to će Putinu samo produžiti politički život. Ne isključujem mogućnost da me budući događaji demantiraju, ali uvjeren sam da je pogrešno misliti da je rat – odnosno ratna pobjeda – sredstvo da se sruši Putina. On će se samo u miru morati suočiti s vlastitim građanima. Osim toga, nijedna zemlja s tolikom količinom nuklearnog oružja ne može biti poražena na bojnopolju. U suprotnom, koji je uopće smisao posjedovanja i razvijanja nuklearnog arsenala? Koliko god tra-

jao i kako god završio rat u Ukrajini, ostat će teške posljedice na međunarodne odnose i svjetski poredak. Prijeti nam nova blokovska podjela svijeta u kojoj bi, pojednostavljeno, na jednoj strani bile liberalne demokracije i države koje teže liberalnoj demokraciji, dok bi na drugoj strani bile zemlje što nisu prihvatile taj oblik unutrašnjeg političkog uređenja i prakticiranju neku od varijanti zatvorene autokratske vladavine. To bi bio nekadašnji Hladni rat podignut na višu i drukčiju razinu. Kažem na višu razinu, jer su tehnologija i međuovisnost svijeta strahovito napredovali u posljednja dva ili tri desetljeća, a tehnološki napredak stvorio je nove mogućnosti prakticiranja neprijateljstava među državama. Kad kažem na drukčiju razinu, mislim na to da Kina, prva izvozna svjetska ekonomija, sad predstavlja centralnu – ali ne i jedinu relevantnu – točku opozita Americi i Zapadu.

Mnogi misle da će Kina uvijek i bezuvjetno podržavati Rusiju, ali to je relativna kategorija. Kina ne odobrava vojnu intervenciju Rusije u Ukrajini, ali se suprotstavlja tome da Rusija padne na koljena i da krene putem unutrašnje dezintegracije. Za Kinu je važno pronaći rješenje koje štiti cjelovitost Ukrajine, ali Kini je u isto vrijeme važno i da Rusija dobije odgovarajuću ulogu u novom globalnom poretku. To približavanje Pekinga i Moskve – koje, da ponovim, nije bezrezervno i bezuvjetno – u velikoj je mjeri rezultat politike Sjedinjenih Država: Washington je odustao od strategije predsjednika Richarda Nixona i savjetnika za nacionalnu sigurnost Henryja Kissingera, strategije koja je držala Rusiju i Kinu u stanju latentne ili manje latentne međusobne suprotstavljenosti.

Za budućnost svijeta od presudne je važnosti da se u interesu mira i općeg prosperiteta prihvati postojanje više jakih točaka koje uspostavljaju globalni balans, a ne da ih se nastoji